

Dimitrie Gusti și Muzeul Național al Satului

Prof. univ. dr. *Raisa RADU*

Dimitrie Gusti
(1880 – 1955)

După strălucite studii universitare și un doctorat în Germania, Dimitrie Gusti și-a început activitatea, în 1910, la Universitatea din Iași.

În lecția inaugurală ținută, la 8 aprilie 1910, la această Universitate, se prefigura ideea sistemului de sociologie, etică și politică, sistem pe care Gusti îl va dezvolta în studiile sale viitoare. Cu mult înainte ca teoria sistemelor să fi pătruns în domeniul sociologiei, Gusti a sesizat caracterul sistemic al vieții sociale, precum și existența structuralității ca trăsătură a societății. Schema grafică în care sunt

prezentate corelațiile dintre sociologie, etică și politică, dintre realitatea socială prezentă și realitatea socială viitoare este asemănătoare unui model cibernetic (2, p. 237).

Ca orice teoretician riguros, Dimitrie Gusti a căutat un element care să explice unitatea dintre științele sociale și l-a găsit în caracterul teleologic al voinței sociale. De voința realizată, de realitatea socială actuală se ocupă sociologia și științele sociale particulare. Etica și politica, apreciind și valorizând actualitatea socială, stabilesc norme și mijloace pentru o nouă realizare a realității sociale. Aceasta, la rândul său, devine obiect de constatare pentru științele particulare și sociologie, iar concluziile lor, oferă eticii și politicii un nou material de apreciere, valorizare și normare.

Adoptând concepția lui E. Durkheim și a lui M. Weber privitoare la distincția dintre judecățile de existență care analizează realitatea și judecățile de valoare care sugerează sub ce aspecte poate fi privită această realitate, Gusti separă, în mod corect, judecățile constatative, de existență, de judecățile de valoare, excluzându-le pe acestea din urmă din domeniul sociologiei. Corelând judecățile de valoare cu judecățile normative, el le atribuie, doar, eticii și politicii. Consider că politica (politologia) nu este o știință normativă. Politologia trebuie să analizeze fenomenul politic din perspectiva obiectivității științifice. Totuși, în analiza unor probleme politice, unii politologi nu se pot detașa complet de ideologia la care au aderat.

Fiind o știință explicativă, sociologia trebuie să cerceteze geneza fenomenelor sociale, să studieze factorii care le condiționează. Problema explicației în sociologie este o problemă de integrare a unităților sociale în cadrele în care ele apar și se dezvoltă. Folosind metoda tipologică, Gusti reduce marea varietate a factorilor la două tipuri principale: cadrele naturale (cosmologic și biologic) și cadrele sociale (psihic și istoric). Aceste cadre, deși fiecare condiționează viața socială în alt mod, acționează în strânsă legătură, imprimând societății un anumit fel de a fi. Gusti nu reduce societatea la factorii săi de condiționare. El menționează că aceste cadre interesează sociologia nu în ele însele, ci doar ca factori explicativi, de condiționare a vieții sociale. Cadrele au semnificația unor potențialități, a unor virtualități care sunt transformate în fapte actuale de către voință, prin manifestările sale.

Voința socială este, în concepția lui Gusti, izvorul, esența întregii vieți sociale, aflându-se în spatele tuturor fenomenelor sociale care, de fapt, sunt produsele și creațiile ei. Unitatea socială este o manifestare colectivă de voință. Prin activitatea sa continuă, unitatea socială ține să se realizeze pe sine însăși prin crearea de valori sociale, prin producerea unor bunuri materiale și spirituale. Materializarea activităților depuse de unitatea socială ia forma manifestărilor sociale sau a categoriilor.

Necesitățile materiale și sufletești ale omului atrag, după ele, două manifestări corespunzătoare: economice și spirituale. Aceste manifestări sunt de natură substanțială, formând conținutul vieții sociale, contribuind la constituirea ei. Ele sunt denumite de Gusti categorii sau manifestări constitutive. Manifestările constitutive nu se pot menține, dacă nu sunt reglementate, organizate, coordonate, modelate. De aici izvorăște necesitatea altor manifestări care reglementează și instituționalizează manifestările economice și spirituale, interior, prin opinie, și exterior, prin forță, prin norme. Acestea sunt manifestările etico-juridice și politico-administrative. Neavând un conținut propriu, ci doar un caracter formal, funcțional, ele reglementează și fac posibile activitățile economice și spirituale. Unitatea socială este unitatea sintetică, funcțională a celor patru manifestări.

Sociologia, ca știință a realității sociale, are ca obiect unitățile sociale. Datorită activităților pe care le depun, unitățile sociale pot fi considerate, pe drept cuvânt, adevăratele subiecte ale vieții sociale. Prin această idee, Gusti depășește atomismul sociologic ale cărui teze afirmă că individul este autonom față de societate.

În cercetările monografice, Gusti consideră satul o unitate integratoare a altor unități, precum familia, gospodăria etc. Relațiile de rudenie, de vecinătate, de prietenie existente în cadrul unității sociale dau oamenilor conștiința aceleiași sorți, ideea unei apropieri sociale, precum și conștiința participării la grup. Prin acestea se formează o mentalitate comună care creează tradiția, conformismul, valorile și scopurile comune. Atunci când studiază satul românesc, Gusti constată existența și a unor relații între țărani și intelectuali, între săteni și orașeni, între stăpâni și servitori.

Gusti consideră problema determinismului social ca una din problemele fundamentale ale sociologiei. La el, apare un dublu determinism - interior, ținând de calitățile voinței sociale și exterior, constituit de cadre. Cauza unității sociale

o constituie unitatea cadrelor și a voinței sociale. Este cea mai importantă unitate “colaborarea omului și a societății cu forțele cosmosului natural și ale cosmosului istoric”(4, p. 359).Gusti consideră că, în viața socială, cauzalitatea nu este fizică, eficientă, ci finală.

Din moment ce admite determinismul social, Gusti admite și conceptul de lege. El stabilește o lege specială a paralelismului sociologic, o “lege care se aplică societății în genere” (7, p.266).Potrivit acestei legi, manifestările, cadrele, voința formează o unitate organică, fiind solidare și aflându-se într-un raport de interdependență. “Părțile totului social se dezvoltă în același timp, nu succesiv, având între ele raporturi de interdependență, nu de subordonare”(1, p. 345).

Prin legea paralelismului sociologic, Gusti înlătură ideea unei ierarhizări a factorilor vieții sociale, subliniind că între aceștia există numai interacțiune, nu și subordonare. Prin enunțarea acestei legi, el caută să depășească unilateralitatea celorlalte sisteme sociologice care reduc societatea la un singur element: economic, spiritul, juridic sau politic, față de care celelalte elemente apar ca fenomene de ordin secundar. Este adevărat că Gusti nu reduce societatea la una din activitățile sau condițiile existenței acesteia. Totuși și el este preocupat de găsirea, în multitudinea factorilor sociali, a unuia care să explice societatea în esența și cauzalitatea sa. Acesta este, așa cum am arătat, voința socială.

Teoria sociologică a lui Gusti a fundamentat metoda sa monografică. Dimitrie Gusti detesta atât sociologia de cabinet, speculativă, ruptă de realitățile concrete, cât și cercetările empirice, lipsite de o concepție sociologică. El considera că, doar prin monografie, sociologia se va constitui, cu adevărat, ca știință. Cercetările monografice întreprinse de Gusti sunt călăuzite de sistemul său, iar variabilele acestuia - cadrele și manifestările - dobândesc un caracter empiric, se concretizează. Referindu-se la legătura dintre metodă și sistem, Gusti arată că noutatea cercetărilor monografice nu constă “atât în contactul direct cu realitatea, ceea ce am văzut că se practică pe scară largă și în alte părți, cât în posibilitatea oferită de un sistem de sociologie, care fără să prejudicieze cu nimic realitatea, îi asigură, dimpotrivă, o cercetare sistematică integrală”(8, p. 311).

Cercetările lui Gusti au avut ca obiect satul, deoarece el consideră că acesta este unitatea socială “cea mai de seamă a societății românești și cea mai potrivită ca întindere”(5, p. 420) pentru folosirea metodei monografice. În același timp, pentru Gusti, satul este un sanctuar “unde s-a refugiat și se păstrează manifestarea de viață

a poporului românesc”, precum și o încarnare „a unei vieți românești într-un colț minuscul al umanității“ (8, p. 334). Conform sistemului sociologic, unitățile sociale trebuie studiate într-o ordine sistematică, mai întâi, cadrele, apoi, manifestările și, în sfârșit, relațiile și procesele sociale. Pentru toate aceste direcții ale cercetării, Gusti a organizat nouă echipe de specialiști. Crearea echipelor de cercetători a fost apreciată de unii sociologi din alte țări. Astfel, francezul Henri Mendras, în lucrarea „Sociologia mediului rural” scria: „Sociologul rural trebuie să-și asigure concursul unei echipe de diverși specialiști. În România, Gusti a înțeles perfect această exigență. El s-a înconjurat de o echipă variată (juriști, agronomi etc.) și numai concursul diverselor competențe i-a permis realizarea unui studiu sistematic al satului Nereju”(9, p.558).

Dimitrie Gusti a fost preocupat de ridicarea culturală a satelor. În studiile teoretice privind cultura poporului, el a stabilit câteva idei călăuzitoare ce pot constitui un veritabil program cultural. Formarea culturală “nu poate năzui să împartă tuturor o aceeași cultură, ci trebuie să i se dea fiecăruia posibilitatea de a-și crea o cultură proprie, lăuntrică”(3, p.285)este de părere Gusti. Poporului trebuie să i se dea “acele valori culturale de care are nevoie și numai după capacitatea lui sufletească, rămânând ca, în același timp, potrivit firii lui să i se deștepte și trebuințe culturale superioare celor existente”(3, p. 287). Această afirmație nu exprimă neîncrederea lui Gusti în capacitatea poporului de a asimila valorile culturii. Este evidențiată, aici, concepția lui Gusti conform căreia bunurile culturale au relevanță pentru individ, doar, în măsura în care acesta le prelucrează și le transformă în propriile sale valori culturale. Prin cunoașterea trebuințelor poporului, se putea acționa pentru crearea unei culturi totale care să se refere la o multitudine de aspecte precum: sănătatea, munca, sufletul și mintea. Acest generos proiect a fost transpus, parțial, în realitate prin crearea, în 1933, a primelor școli țărănești ce-i pregăteau pe șefii „educației satești”, prin trimiterea, în 1934, a echipelor studențești la sate și prin introducerea, în 1938, a serviciului social obligatoriu pentru absolvenții de facultăți care trebuiau să desfășoare această activitate în mediul rural.

În anul 1936, a avut loc, în prezența lui Dimitrie Gusti, inaugurarea Muzeului Satului. Ideea acestui „sat al satelor” s-a cristalizat, în concepția sa, treptat, pe parcursul cercetărilor monografice, începute în anul 1925, și al activității echipelor studențești trimise, din 1934, de către Fundația “Principele Carol”

să lucreze pentru ridicarea culturală a satelor. “Într-adevăr, gândul Muzeului Satului Românesc, izvorât principal din întreaga noastră atitudine științifică cu privire la metodele și necesitatea de a cunoaște desăvârșit împrejurările de viață socială de la noi din țară, este un rezultat firesc al tuturor campaniilor de monografie sociologică a satelor românești, pe care le organizăm de zece ani de zile în toată țara, precum și a celor doi ani de lucru prin echipele studențești trimise de către Fundația care lucrează pentru cultura satelor”(6, p.222), ne încredințează Gusti.

Atât monografiștii, cât și membrii echipelor studențești au strâns multe obiecte având caracter etnografic. Referindu-se la această activitate, Dimitrie Gusti afirma că, la început, și-au propus doar cercetarea științifică, dar, apoi, au simțit nevoia “de a strânge obiecte din viața satelor”(6, p.223). Obiectele fiind tot mai numeroase, s-au gândit să organizeze un muzeu. Astfel, în 1928, în localitatea Fundul Moldovei, într-o sală de clasă, a luat ființă primul muzeu al monografiștilor. Întorși în București, au organizat, în sala seminarului de sociologie, „cel dintâi muzeu deschis publicului, cu colecții din satele Nerej și Fundul Moldovei”(6, p. 223). Colecțiile muzeului au fost folosite la realizarea standului României prezentat la expoziția de la Barcelona. La această expoziție, România a primit medalia de aur.

În anul 1929, din obiectele colectate în satul Drăguș au organizat o odaie drăgușană, tot într-o sală a seminarului de sociologie. În cadrul expoziției internaționale de la Dresda, odaia drăgușană a obținut medalia de onoare. Colecțiile realizate din materialele adunate, în anii următori, din celelalte sate cercetate, au fost expuse pentru public, iar unele au fost trimise la expoziții internaționale, precum cea de la Tokio, din 1931.

Membrii echipelor studențești au cules informații despre condițiile de viață de la sate. Au urmărit atât starea economică a sătenilor, condițiile de igienă, alimentația acestora, cât și preocupările lor culturale. Lucrând în cadrul căminelor culturale, studenții au elaborat planuri provizorii ale nevoilor sătenilor, precum și programe ale acțiunilor culturale ce urmau a fi îndeplinite pentru cultivarea minții și sufletului acestora.

Și echipele studențești au organizat mici muzee în cadrul căminelor culturale. Materialele aduse la București au fost suficiente pentru crearea unei expoziții. În anul 1934, s-a organizat prima “Expoziție de muncă a echipelor

studentești”. Atât prima, cât și următoarele expoziții prezentau publicului satul cu toate problemele sale.

Când la sfârșitul expozițiilor, acestea trebuiau demontate, Gusti și colaboratorii săi și-au dat seama că au o mare datorie - să lege „de ceva statornic interesul redeșteptat al publicului pentru sat. Din această activitate a echipelor studentești, din acest material, descoperit și studiat de ele, din dorința marelui public și din acest gând rostit cu sfială, ca o dorință de viitor, la deschiderea expoziției noastre de anul trecut, a ieșit Muzeul Satului Românesc”(6, p. 220), mărturisește Gusti.

Un inconvenient al expozițiilor și muzeelor, remarcă Gusti, consta în faptul că obiectele erau așezate în standuri, în decoruri improvizate din pânză și lemn și nu în bătătura din gospodăria săteanului. Era necesar un muzeu în aer liber în care standurile urmau să fie case țărănești, ele însele așezate în așa fel încât să alcătuiască un sat.

Gusti remarcă entuziasmul și seriozitatea manifestate în acțiunea de amenajare a Muzeului Satului. După primirea terenului, în Parcul Herăstrău, s-a pornit la alegerea caselor țărănești din toată țara. „Cu câtă bucurie lucram acuma, nu în carton și pânză, ci cu case autentice, desfăcute, transportate și refăcute la locul ce li se cuvenea în muzeul nostru (6, 227)”, afirmă Gusti. Inspectorii și echipierii Fundației “Principele Carol” au străbătut țara, oprindu-se în locurile unde lucraseră și aducând la București 30 de case din 30 de regiuni diferite. Casele au fost dezmembrate de meșterii satelor care au venit la București pentru a le reasambla. S-a manifestat o grijă deosebită față de toate obiectele, dar, mai ales, față de bârnele sculptate și pictate ale bisericii de lemn din Maramureș.

Făcând un calcul al muncii desfășurate de meșterii din sate și de lucrătorii bucureșteni, Gusti ajunge la concluzia că aceasta însumează 9659 de zile de lucru, adică aproape 26 de ani. Amenajarea Muzeului Satului, în doar două luni, a fost posibilă datorită experienței dobândite în cei zece ani de activitate de cercetare științifică a satelor.

Dimitrie Gusti precizează că nu i-au fost sursă de inspirație muzeele în aer liber din țările nordice. Muzeele din Skansen, Bigdo, Lillehammer erau, după părerea sa, prea romantice și etnografice, preocupate mai mult de piesele muzeale și mai puțin de problemele omului contemporan, de mediul și faptele acestuia.

Muzeul Satului a fost conceput ca un muzeu social și nu ca unul etnografic. “El este în stare să oglindească mai bine decât orice altceva bogăția și varietatea de viață țărănească, ideile de atâtea ori adânci, de stil arhitectonic țărănesc, marea știință a adaptării la mediu și a prelucrării mediului, originalitatea în împodobire și siguranța instinctivă sau chibzuită a folosirii spațiului mai larg pentru oameni, vite și lucruri; arta și tehnica românească de la brazdă își dau mâna”(6, p. 220), afirmă Gusti.

Rezultatele cercetărilor monografice au fost publicate fie sub forma unor cărți, fie ca articole în reviste de specialitate. „Însă într-o asemenea cercetare științifică sunt unele lămuriri și informații care, prin firea lucrurilor, nu pot fi înfățișate în slovă scrisă. Oricât de meșteșugite ar fi ele, cuvintele scrise nu izbutesc să ne dea icoana deplină a vieții unui sat. De aceea am căutat să împlinim această lipsă prin alte mijloace. Am făcut astfel filme documentare în trei din satele cercetate, am făcut înregistrări fonografice de cântece populare, am creat o bogată arhivă fotografică și, mai ales, am organizat muzee în care am expus obiecte autentice, de o deosebită valoare, pe care le colecționasem an de an” (6, p. 222), afirmă Gusti.

Deși păstrează aceste documente autentice, Muzeul Satului nu este un simplu depozit, ci este un așezământ cu o deosebită valoare științifică și educativă. El este „o permanentă lecție vie și intuitivă, menită să atragă luarea aminte a opiniei publice și să arunce în circulație o serie de gânduri, de probleme și de lămuriri cu privire la viața noastră socială” (6, p. 223).

Gusti își manifesta speranța că vizitatorii vor înțelege semnificația acestui muzeu care înmănușează toate datele necesare cunoașterii satului românesc.

În anul 1967, la sugestia profesorului de „Doctrină sociologică”, am vizitat Muzeul Satului împreună cu colegii mei din anul al III-lea al Facultății de Filosofie. Am încercat, în anul 2003, să organizez vizitarea Muzeului Satului cu studenții anului al III-lea al Facultății de Cibernetică. Acțiunea a avut un succes parțial, în sensul că numărul studenților, care au venit la muzeu, nu a fost foarte mare. Probabil, s-au simțit jigniți de faptul că i-am invitat la muzeu, considerând că aceste vizite sunt, doar, pentru gimnaziști și liceeni. Studenții, care au vizitat muzeul, au fost încântați atât de ideea lui Gusti de a crea un asemenea așezământ, cât și de autenticitatea acestui original sat. Când am organizat o asemenea acțiune, consideram că dezbateră despre sociologul Dimitrie Gusti poate fi mai interesantă,

dacă se îmbină cunoștințele dobândite din lectura scrierilor sale cu vizitarea unui muzeu în care se materializează unele dintre ideile sociologice ale marelui cărturar.

Alături de Muzeul Satului, Gusti preconiza crearea unui sat-model, sistematizat, dotat cu toate elementele edilitare ale perioadei respective. Un astfel de prototip nu urmărea uniformizarea localităților rurale sau înlăturarea creativității populare, în materie de construcții, ci presupunea eliminarea pericolelor de toate genurile (naturale, sociale, epidemiologice etc.) ce planau asupra vieții sătenilor. Desigur, un asemenea deziderat a rămas, doar, în stare de proiect.

Finalitatea cercetărilor monografice era cunoașterea sociologică a României, crearea științei națiunii. Dimitrie Gusti a elaborat un program de cercetare care cuprindea monografiile de sate, orașe, întreprinderi, județe și regiuni etnice. Din programul său, Gusti a realizat doar studierea satelor, deși s-au făcut cercetări și în mediul orășenesc, e drept, de proporții restrânse. Prin încercarea de a crea, pe baza cercetărilor monografice, un model teoretic al României, Gusti considera că oferă, factorilor politici, suficiente elemente pentru înfăptuirea unei reforme sociale capabile să transforme, în bine, realitatea. Dimitrie Gusti considera că Muzeul Satului este o etapă importantă în drumul spre constituirea științei națiunii.

Note biografice

- 1880 – februarie se naște Dimitrie Gusti
- 1898 – se înscrie la Facultatea de Litere, Drept și Științe a Universității ieșene
- 1904 – susține, cu succes, teza de doctorat “Egoismus und Altruismus”
- 1918 – creează Asociația pentru Studiul și Reforma Socială transformată
- 1923 – discursul de recepție la Academia Română având ca temă “Ființa și menirea academiilor”. Era membru corespondent, din 1918 și membru titular, din 1919
- 1932-1933 – este ministru la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artei
- 1944-1946 – președinte al Academiei Române
- 1946 – participă, ca ziarist, la prima sesiune a Adunării Generale a O.N.U.
- 1936 – inaugurează Muzeul Satului
- 1955 – moare Dimitrie Gusti

Note

- 1 Gusti, D. *Considerații asupra unui sistem de sociologie, etică și politică*, Opere vol. I, București, Editura Academiei, 1968
- 2 Gusti, D. *Doctrina și metoda școlii sociologice de la București*, Opere, vol. I, București, Editura Academiei, 1968
- 3 Gusti, D. *Dreptul la cultură*, Pagini alese, București, Editura Științifică, 1965
- 4 Gusti, D. *Legile unităților sociale*, Opere, vol. I, București, Editura Academiei, 1968
- 5 Gusti, D. *Monografia sociologică. Planul de lucru*, Opere vol. I, București, Editura Academiei, 1968
- 6 Gusti, D. *Paralelismul sociologic*, Opere, vol. I, București, Editura Academiei, 1968
- 7 Gusti, D. *Sociologia monografică*, Opere, vol. I, București, Editura Academiei, 1968
- 8 Mendras, H. *Sociologia mediului rural, Sociologia franceză contemporană*, București, Editura Politică, 1971
- 9 *** *Muzeul Satului Românesc*, Pagini alese, București, Editura științifică, 1965